

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.862.4(477)

Владислав Башкатов

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕМОКРАТИЧНИМИ ЗМІНАМИ В УКРАЇНІ

В статті здійснено концептуалізацію базових механізмів демократичного реформування суспільних відносин та на її базі виявлено і верифіковано, шляхом експертного опитування, пріоритетні напрями демократизації суспільних відносин в Україні. Особливу увагу акцентовано на систематизації чинників, перш за все – державно-управлінських, демократизації сучасної Української держави.

Ключові слова: державно-управлінські механізми, демократизація, реформи, державна політика, системні чинники.

постановка проблеми

Розвиток української державності лежить на шляхах демократичних змін в державному управлінні. Забезпечення цього процесу відбувається за рахунок відпрацювання механізму державного управління. Досягнення цієї мети йде шляхом експертного опитування пріоритетних напрямків демократизації суспільних відносин в Україні.

Різним аспектам встановлення демократичного режиму правління присвячені дисертаційні роботи: Ю. Г. Кальниша, О. І. Сушинського, М. І. Карпи, М. В. Кравченко, Б. М. Максимця, В. М. Соловійова, І. В. Шкурата. Інституційним демократичним змінам у державному управлінні присвячені роботи: І. А. Грицяка, Н. А. Липовської, А. М. Балашова, Т. А. Берегой, Г. В. Дмитренка, Ю. Я. Друка, А. О. Лавренчука, А. П. Лелечко, І. А. Радзієвського, Е. Х. Топалової. Складні проблеми національної єдності порушені в роботах: О. І. Крюкова, Т. В. Безверхої, Н. Ф. Селютіної, І. А. Фетеску та інших. Але комплексного бачення механізмів державного управління демократичними змінами в Україні вітчизняна наука досі не має.

аналіз останніх досліджень і публікацій

Метою наукового дослідження, результати якого викладено в цій статті, було саме виявлення та верифікація комплексу державно-управлінських механізмів суспільної демократизації. Завдання дослідження:

- концептуалізувати базові механізми демократичного реформування суспільних відносин;
- виявити і верифікувати, шляхом експертного опитування, пріоритетні напрями демократизації суспільних відносин в Україні;
- систематизувати чинники, перш за все, державно-управлінські, демократизації сучасної Української держави.

Механізм діалектичного розвитку системи будь-якої природи полягає у розв'язанні суперечності між певними протилежностями (у нашому випадку – між соціальними

парадигмами тоталітарного і демократичного режимів). Процес розвитку явищ різної природи, зокрема – соціальної, відбувається поступово, з можливими якісними стрибками, згідно з законом єдності і боротьби протилежностей. Цей процес розвитку зображується вузловою лінією відношень між протилежностей, а поступовий або стрибкоподібний хід розвитку зумовлений, відповідно, неантагоністичною або антагоністичною природою пар цих протилежностей [1].

Підкреслимо, що еволюційні й революційні зміни зумовлені неантагоністичністю й антагоністичністю протилежностей, а не швидкістю суспільних перетворень: можливі тривалі революційні стрибкоподібні перетворення з паралельним існуванням несумісних положень старого й нового законодавств, як це сталося в Україні, і короткочасні, «шокові», як було у Німеччині, або трішки триваліші (Польща, Естонія) з радикальною заміною старого законодавства новим.

В Україні національно-демократичний рух не був досить потужно підтриманий, внаслідок чого «рухівці» не прийшли до влади, і політичні та економічні реформи шляхом «шокової терапії» не відбулися. Наслідком цього є те, що й через дев'ятнадцять років незалежності міжнародне співтовариство не визнає Україну демократичною державою з розвинутою ринковою економікою, де дотримуються прав людини. Цей період загострень і хаосу, що супроводжує розподіл загальнонародної власності на нерухомість і засоби виробництва між колишніми її розпорядниками командно-адміністративним способом («законна приватизація»), прийнято називати «перехідним», хоча така «революція» суперечить законам діалектики.

Спроба розподілити загальнонародну власність рівноцінно між громадянами за врученими ваучерами призвела до повного розчарування і викликала незадоволення серед населення, оскільки ваучери забезпечувались нерентабельними або збанкрутілими підприємствами, тобто були свідомо знецінені, а рентабельні підприємства розподілялись чиновниками між собою та колишніми розпорядниками державної власності замість реалізації їх з аукціону. Виручені надприбутки переведені в закордонні банки. Фінансів же на забезпечення населення прожитковим мінімумом не вистачає. Таке становище в країні сприяє поширенню злочинності та корупції. Через невизначеність результатів «перехідного періоду» в реформованій економіці інші держави дистанціюються від України, утримуються від інвестування її економіки, вичікують з рішенням щодо інтеграції України в європейські структури.

За наявності більш-менш потужної національно свідомої еліти, яка вболіває за інтереси держави, населення кожної, скажімо, з прибалтійських держав, підтримало національно-демократичні рухи і привело їх до влади. В цих країнах демократичні закони приймали демократичні парламенти, обрані демократичним електоратом. Завдяки орієнтації на національно свідомих громадян країнам Балтії вдалося уникнути протистояння між антагоністичними політичними силами в державах і парламентах цих держав, і разом з тим уникнути блокування демократичних і ринкових реформ та здійснити їх «шоково», за короткий час. В Україні подібного, на жаль, не відбулося. Тому питання вироблення й теоретико-методологічного обґрунтування ефективних механізмів державного управління демократичними змінами в Україні лишається вкрай актуальним питанням для вітчизняної державно-управлінської науки.

© Башкатов В.М., 2010.

мета

виклад основного матеріалу

Для проведення експертної верифікації отриманих результатів у якості експертів були залучені державні службовці (магістри державного управління – випускники Національної академії державного управління при Президенті України – 90 осіб) і науковці (науково-педагогічні працівники Національної академії державного управління при Президенті України і Національного інституту стратегічних досліджень – 10 осіб). Середній вік експертів становить 35 – 40 років. За статтю: 65 жінок і 35 чоловіків. Середній трудовий стаж експертів становить 15 – 20 років. Стаж державної служби – до 10 років. Ранг державного службовця – від 15 до 5 рангу. В переважній більшості – 8 ранг. Наведені показники в цілому відповідають «усередненій» характеристиці кадрового складу сучасного корпусу державної служби України. Отже, думку цієї експертної групи можна вважати досить репрезентативною. Похибка узагальнення результатів опитування становить не більше 1%.

Актуальні на сучасному етапі вітчизняного державотворчого процесу напрями демократизації суспільних відносин в Україні та системні чинники демократизації сучасної Української держави були укладені в таблиці й запропоновані експертам у вигляді анкети анонімного опитування. У цій же анкеті експертам було запропоновано здійснити оцінку ознак демократичного характеру державного управління в Україні та оцінку важливості цих ознак для набуття системою державного управління України дійсно демократичного характеру.

Найбільш актуальним, за оцінками експертів (71 бал), на сучасному етапі є економічний напрям демократизації суспільних відносин (див. таблиця 1).

Таблиця 1.

Актуальні на сучасному етапі вітчизняного державотворчого процесу напрями демократизації суспільних

напря́м	оці́нка
економічний	71
державно-управлінський	51
політичний	50
соціальний	27
самовідтворювальний	17
екологічний	15
самоврядний	12
гуманітарний	12
військовий	2

Україна має будувати таку модель ринкової економіки, яка найбільше відповідає особливостям нашого розвитку, структурі економіки, географічному положенню. Враховуючи те, що Україна має могутній індустріальний і науково-технічний потенціал, підготовлені кадри, нам недоцільно обирати модель ринкової економіки, в якій переважає дрібна приватна власність і економіка регулюється виключно ринковими законами. Крім того, Україні важливо обрати правильний шлях переходу до ринку. Найпоширенішими з них є: еволюційний, прискорений (або «шокової терапії»), жорсткого регулювання. Модель еволюційного переходу до ринку ґрунтується на поетапному і поступовому впровадженні ринкових відносин. Вона відзначається значною тривалістю (10-15 років) і поступовістю змін. Модель «шокової терапії» передбачає одночасне і швидке введення усіх атрибутів ринку, стрімкий перехід від неринкових до ринкових відносин. Модель жорсткого регулювання переходу до ринку ґрунтується на державному регулюванні цін, на найважливіші товари і доходи населення. Вводити

ринкову економіку в Україні слід прискорено, але без «шоку». Таким є поелементний, еволюційно-радикальний шлях. Він поєднує перший і третій варіант, тобто поступовість, поетапність і державне регулювання цін на найважливіші товари, з одного боку, і прибутків – з іншого. Одним стрибком нам не вдасться скочити в ринок, тому що в країні, по суті, немає розвинутої інфраструктури, без якої не може існувати сучасний ринок. Перехід до ринкової економіки потребує також докорінних організаційних перетворень, проведення цілеспрямованих реформ, зміни психологічного мислення. В організаційному плані перехід до ринкової економіки може бути поділений на три основні стадії: підготовча – демократизація економіки; реформаторська – оздоровлення, стабілізація економіки; творча – організація навчальної діяльності ринку.

Демократизація економіки включає: ліквідацію структур апарату примусового господарювання в економічній сфері; монополізацію товарного і грошового обігу; декретування права власності; створення необхідних умов для конкуренції; кадрове забезпечення реформи. Реформування економіки передбачає: створення надійного механізму управління грошово-кредитною системою; організаційно-господарське реформування економіки; створення ефективного механізму економічного стимулювання та регулювання підприємницької діяльності. Творчий процес – організація навчальної діяльності ринку – об'єднує: відновлення функцій грошей; створення бюджетно-податкового механізму; свободу вибору форм власності; створення ринкової системи з усіма її елементами.

Не менш важливим є й політичний напрям (50 балів). Державно-політичне буття реалізується передусім в інституційній формі. З методологічного погляду важливо розмежувати особливості інституціоналізації у розвинених демократичних суспільствах та в тих, що здійснюють перехід до демократії. Як відомо, принципи реалізації демократії у всіх країнах світу мають спільні риси, але для вираженішого теоретичного визначення особливостей інституціоналізації демократії аналіз необхідно здійснювати з урахуванням тієї стадії розвитку, на якій у даний час перебуває те чи інше суспільство.

Соціально-економічними передумовами політичної інституціоналізації є розвинена ринкова економіка, достатній рівень економічного розвитку та певний рівень добробуту населення. С. Ліпсет, який досліджував зв'язок між рівнем економічного розвитку держав та їхнім політичним устроєм, вважає, що демократизація залежить від багатьох чинників, але рівень соціально-економічного розвитку є «основною та необхідною умовою» [2].

Проте залежність демократизації від економічного чинника наврядчи є безпосередньою. Соціально-економічною передумовою представницької демократії є не самі по собі ринкові економіка та рівень економічного розвитку як такі, а зумовлене ними домінування в соціальній структурі так званого середнього класу.

Інститути демократії є політичними. Вони можуть бути офіційними організаціями, які належать до конституційної структури держави, або мати періодичне організаційне оформлення. Головні критерії їх оцінки: якість функціонування, міра важливості як центрів прийняття рішень у сфері впливу, влади та політики.

Базовими для сучасної представницької демократії є шість основних інститутів, які необхідно розглядати комплексно, в їх взаємозв'язку. Вони такі: виборність посадових осіб, вільні та чесні вибори, свобода висловлювань, доступ до альтернативних джерел інформації, автономія асоціацій та загальні громадянські права. Вони дають можливість, з одного боку, систематизувати основні риси сучасної демократії, а з другого – установити відмінність між демократичними та недемократичними політичними режимами, а також оцінити ступінь демократичного розвитку політичної системи в кожній окремо взятій країні на сучасному етапі розвитку демократії.

Одним із важливих чинників успішної інституціоналізації демократії у традиційних суспільствах є легітимність інститутів, тобто розуміння значною частиною населення необ-

хідності того або іншого інституту демократії та інформованості про його діяльність. Подолання кризи легітимності пов'язане з виконанням двох завдань. По-перше – підвищити довіру до інститутів демократії, чого можна досягти шляхом поліпшення матеріального стану основних соціальних груп. Це, в свою чергу, здійснюється через поетапне впровадження ринкових механізмів шляхом забезпечення високого рівня соціального захисту основних груп населення. По-друге – створити механізм подолання соціокультурних суперечностей, для чого потрібно передусім визначити соціальні групи, які орієнтуються на цінності раціоналізму, ефективності або рівності. Потім має бути створено порівняно однакової економічні можливості представникам різних соціокультурних орієнтацій через свободу вибору форм власності. Для найбільш соціально вразливих груп населення

потрібно передбачити соціальні амортизатори у вигляді доплат, нових робочих місць тощо. Найважливішим у механізмі подолання соціокультурних суперечностей є формування середньої культури, яка органічно поєднує на принципах поваги та діалогу традиційні й сучасні цінності.

За визначеними експертами пріоритетами демократизації системи суспільних відносин, жоден із системних чинників не є самодостатнім для успішної демократизації. Але й в єдиному комплексі можуть бути виявлені чинники більш вагомні, отже – пріоритетні для їх впровадження.

Для економічної демократизації такими чинниками експерти вважають (див. табл. 2): розвиток внутрішнього ринку і конкуренції (3,7 бали), прозоре законодавство в економічній сфері (3,61 бали) та, вірогідно як результат перших двох, – зміцнення ринкової економіки (3,51 бали).

Таблиця 2.

Системні чинники економічної демократизації України

чинник	оцінка
розвиток внутрішнього ринку і конкуренції	3,7
прозоре законодавство в економічній сфері	3,61
зміцнення ринкової економіки	3,51
гарантування захисту та реалізації прав власності	3,4
збільшення середнього класу	3,35
становлення потужного національного капіталу	3,28
інноваційна соціально-орієнтована модель економічного розвитку	3,25
активна антимонопольна діяльність	3,2
сприяння розвитку агропромислового комплексу	3,18
забезпечення рівноправності суб'єктів господарювання	3,1
політика інтеграції до ринку ЄС	3,1
детінізація капіталів	3,0
зростання частки собівартості праці	2,93
прискорення індустріального розвитку	2,92
підтримка народних підприємств	2,81
розвиток системи участі працівників в управлінні підприємствами	2,66

В економічній сфері демократизація передбачає формування повноцінної інституційної структури ринкової економіки, гарантування захисту та реалізації прав власності, забезпечення рівноправності суб'єктів господарювання. Синхронно з демократизацією економічних відносин, на основі політики лібералізації, має бути запроваджене прозоре законодавство та утверджене верховенство права як в політичній, так і в економічній сферах. Успішна реалізація завдань соціально-економічного розвитку держави неможлива без формування відповідного суспільного консенсусу щодо перспектив економічного і соціального розвитку України. На цьому шляху необхідні суттєві кроки, насамперед в частині руйнування державної «монополії» на прийняття рішень та залучення до цього процесу усіх соціальних партнерів, впрова-

дження механізмів відповідальності держави за наслідки управління економікою, забезпечення участі суб'єктів громадянського суспільства у проведенні економічних перетворень.

Держава виступає як власник і як споживач, як замовник і як покупець. Це, безперечно, свідчить, що у сучасному суспільстві й розвитку його економіки важливу роль відіграє держава, за якою закріплені певні економічні функції [3].

Створення сталої ринкової економіки зміцнить і політичні позиції молодого вітчизняної демократії. Пріоритетними системними чинниками політичної демократизації України експерти вважають (див. табл. 3): створення умов для розвитку незалежних ЗМІ (3,42 бали), встановлення відповідальності політичних еліт (3,4 бали) та розвиток громадянського суспільства (3,3 бали).

Таблиця 3.

Системні чинники політичної демократизації України

чинник	оцінка
створення умов для розвитку незалежних ЗМІ	3,42
встановлення відповідальності політичних еліт	3,4
розвиток громадянського суспільства	3,3
запозичення досвіду, отримання допомоги демократичних країн	3,27
формування громадянської політичної культури	3,25
забезпечення суспільної та громадської довіри	3,2

**Державно-управлінські чинники демократизації
суспільних відносин в Україні**

чинник	оцінка
відповідальність влади за наслідки управління країною	3,85
формування демократичних управлінських технологій	3,72
унікнення дублювання функцій та повноважень органів влади	3,72
забезпечення прозорості владних рішень	3,7
науково-аналітичне забезпечення державної політики	3,55
забезпечення демократизації державної служби	3,5
створення системи громадської участі у прийнятті управлінських рішень	3,42
створення єдиного інформаційного ресурсу проєктів державних рішень	3,35
керування за принципами колективності	3,3
спощення процедур та комунікації	3,2
розбудова інститутів громадянського суспільства	3,2
підняття управлінської культури	3,1
створення чіткої системи врахування громадської думки	3,01
налагодження взаємодії та системності роботи органів влади	2,6
залучення талановитої молоді до управління	2,3

Проблеми функціонування засобів масової інформації в умовах сучасної демократії та завдання щодо розробки оптимальної моделі взаємодії політичної та медіа-систем, яка б забезпечувала комунікативний дискурс у суспільстві, по-стали на порядок денний в усіх розвинутих країнах світу. Але особливо актуальним розуміння проблем впливу і взаємозв'язку функціонування системи ЗМІ з розвитком демократії виявляється для держав, що переживають період трансформації. Бо бурхливі процеси соціально-економічних перетворень відзначаються суперечливістю та ховають у собі небезпеки, які сталі демократії навчилися завчасно бачити та вчатися долати за допомогою законів і моральних норм. Тому перед суспільствами, які тільки-но вступили на шлях демократичного розвитку, постає наріжне питання вивчення світового досвіду і розробки власних стандартів взаємодії політичної та медіа-систем.

Політична відповідальність може розглядатись і як форма і сутність політичних функцій та відносин, тобто як функціональний політичний інститут, в якому розкривається спрямованість політичної діяльності соціального суб'єкта, поряд, наприклад, з інститутом представництва чи референдуму. Як вважають інституціоналісти, політична спільність обумовлюється ефективністю політичних організацій і процедур у суспільстві. Ефективність, у свою чергу, залежить від підтримки суспільством організацій і процедур, від рівня їх інституціоналізації. Остання розуміється як процес, в якому організації та процедури набувають значимості і стабільності. Зрозуміло, що ці значимість і стабільність не можуть бути досягнуті без формування відповідних нормативно-ціннісних орієнтацій людей, які визначали б місце та роль кожного учасника політичного процесу, умови політичної дії та взаємодії суб'єктів, в тому числі їх політичну відповідальність [4].

Громадянське суспільство стає базисом демократичної держави лише за умови, що його інтереси та інтереси держави не протиставляються, а, як наголошує В. Шинкарук, становлять єдність протилежностей [5]. Демократична держава покликана розв'язувати суперечності між загальнодержавним інтересом та інтересами різних суб'єктів громадянського суспільства, і навпаки — в процесі діяльності політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, асоціацій тощо інтереси громадянського суспільства повинні трансформуватися в інтереси держави. Необхідність подібного теоретико-концептуального та практично-правового зв'язку між громадянським суспільством і державною владою зумовлюється тим, що навіть демократична держава не здатна постійно й адекватно відображати всю повноту суспільних інтересів.

Сприяння розвитку громадянського суспільства є однією з найважливіших умов становлення України як демократичної, правової і соціальної держави. Це насамперед передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, що повинна базуватися на партнерстві, взаємозацікавленості у досягненні цілей, пов'язаних з процесом демократизації усіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина [6].

Спираючись на думку більш як 50% експертів, маємо підстави стверджувати, що на сучасному етапі суттєвої ваги набувають саме державно-управлінські чинники демократизації суспільних відносин. Цілком природно, що, перш ніж демократизувати весь можливий спектр суспільних відносин, держава має демократизуватися сама. Така демократизація далеко не вичерпується створенням формальних інститутів і ознак демократії. Поряд із ними, принципом демократії повинен відповідати сам державно-управлінський апарат. Найвагомим чинником (3,85 бали) його демократизації експерти вважають відповідальність влади за наслідки управління країною (див. табл. 4).

Проблема відповідальності держави перед особою – це проблема відповідних правовідносин (конституційних, цивільно-правових тощо), в яких держава має виступати не суб'єктом особливої значущості, а суб'єктом – відповідальною стороною. Це і є правові відносини рівних сторін, в яких держава має ряд переваг перед особою.

Сучасний етап розвитку суспільних відносин в усьому світі характеризується усвідомленням того, що поряд із процесами децентралізації, усе більш помітне місце займає реформування традиційної системи прийняття державних рішень, що передбачає: участь у процесі вироблення рішень не тільки професіоналів, а й громадськості та оцінку наслідків прийнятих рішень, яка повинна здійснюватися до їх ухвалення.

Створення узагальненої моделі підготовки державно-політичних рішень передбачає врахування процесів структуризації суспільства, спеціфіки розвитку соціальних та етнонаціональних угруповань, належне інформаційне забезпечення розробки концепцій, планів, програм, проєктів. У процесі прийняття рішень з метою досягнення необхідної рівноваги слід неодмінно враховувати рівень нестабільності, характерний для держав перехідного типу, до яких належить сучасна Україна. Що стосується забезпечення ефективності державного управління, то вона тісно пов'язана з процесом встановлення чітких правил, процедур та обмежень, що досягаються впровадженням відповідної нормативно-правової бази. Для забезпечення її якості має значення не лише професіоналізм тих, хто готує нормативно-правові акти, а й налагодження чіткої відпрацьованої процесу їх підготовки, що включає системний аналіз норм, уніфікацію нормотворчої діяльності, створення графіків комплексної розробки законів і вторинних актів, врахування базових критеріїв сучасної нормотворчості тощо.

➤ Вищезазначене дозволяє зробити наступні висновки.

1. Політичні позиції молоді демократії суттєво зміцнюються створення сталої ринкової економіки. При цьому, держава вдосконалює свої економічні функції залежно від тих завдань, які постають перед нею у змінному соціально-економічному середовищі. Особливо докорінно такі функції змінюються у період переходу від командно-адміністративної системи до ринкової економіки. Сам перехід характеризується якісними змінами у суспільстві, а тому й економічні функції держави потребують глибоких змін. При формуванні ринкових відносин наростає тенденція переважного використання економічних, а не адміністративних методів регулювання.

2. Демократична держава покликана розв'язувати суперечності між загальнодержавним інтересом та інтересами різних суб'єктів громадянського суспільства, і навпаки — в процесі діяльності політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, асоціацій інтереси гро-

мадянського суспільства повинні трансформуватися в інтереси держави. Адже, тільки громадянське суспільство в особі самодіяльних громадських організацій, партій, рухів може своєчасно виявляти назрілі потреби та ініціювати необхідні правові, політичні й державні зміни.

3. За умов недостатньої розвиненості ринкових відносин і громадянського суспільства провідна роль в процесах демократизації належить механізмам державної політики та управління. Цілком природно, що, перш ніж демократизувати весь можливий спектр суспільних відносин, держава має демократизуватися сама. Така демократизація далеко не вичерпується створенням формальних інститутів і ознак демократії. Поряд із ними, принципам демократії повинен відповідати сам державно-управлінський апарат. У свою чергу, дієве демократичне державне управління неможливе без формування демократичних управлінських технологій і механізмів державного управління. Важливого значення в цьому процесі набуває дотримання принципів субсидіарності й транспарентності.

Література.

1. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. – М.: Мысль, 1970. – 272.; Копнин П. В. Диалектика как логика и теория познания. – М. Научная мысль, 1973. – 245 с.
2. Липсет С. М. Сравнительный анализ условий, необходимых для становления демократии // Международный журнал социальных наук. – 1993. – № 3. – С. 9.
3. Чжоу Сяо Юн. Трансформація економічних функцій держави в умовах ринкових перетворень: дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2006. — 22 с.
4. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі. Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / В.М. Торяник; Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2006. — 17 с.
5. Шинкарук В. Громадянське суспільство, держава, ідеологія // Куди йдемо? – К, 1993. – С. 30.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» від 21 листопада 2007 р. N 1035-р. - http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=96066&cat_id=95419.

УДК 316.28:398.23

Світлана Бронікова

ГУМОР ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ РЕСУРС УПРАВЛІНЦЯ

У статті висвітлено впливову доміанту гумору як потужного комунікативного ресурсу управліня. Розкрито когнітивну та соціальну природу гумору, окреслено й експериментально доведено його технологічний потенціал в оптимізації управлінського комунікативного середовища та підвищенні рівня фахової компетенції представників державної служби.

Ключові слова: державний управлінець, правлінське комунікативне середовище, комунікативні ресурси, гумор.

Актуальність проблеми ефективної взаємодії громадянського суспільства і структур публічної влади з огляду на су-

часні політичні та економічні контексти не викликає жодних сумнівів. Основний ресурс такої взаємодії (взаєморозуміння, взаємовпливів) – комунікативний, підвищення інтересу до якого спостерігаємо і у науковців-теоретиків, і у практиків державного управління. Проте особливості існування та функціонування громадянського суспільства з його константами та змінними ментального простору – з одного боку, та специфіка місцевого самоуправління, державного і муніципального управління – з іншого, зумовлюють необхідність динамічного, креативного підходу до розв'язання зазначених аспектів, оскільки мають враховувати не лише весь комплекс гетерогенних комунікативних перетинів, а й активувати домінантні (у певному локально-темпоральному сегменті) вектори оптимальної взаємодії. Предметною сферою нашого дослідження є впливові комунікативні стратегії, зокрема гумор як потужний засіб не лише взаєморозуміння в суспільстві, а й регулювання та збереження соціальних цінностей, що перебуває в центрі управлінської проблематики в цілому. Саме гумору древні римляни надавали вагомому значення в корегуванні соціальної моралі, що відбилось у постулаті «Satira ridendo castigat mores» – «сатира, сміючись, виправляє мораль», а отже, саме гумор, здатність до позитивно-іронічної, доброзичливої, витонченої інтерпретації реальності може прислужитися і в складних ситуаціях професійної діяльності, і водночас – полегшити загальний комунікативний фон фахової взаємодії, уприроднити його наскрізний простір. Актуальність обраної теми тісно пов'язана також й із загальноцивілізаційними проблемами, зокрема, з необхідністю оптимізації комунікацій в умовах «інформаційного вибуху».

У сучасній науковій літературі, на жаль, існує небагато праць, присвячених феномену гумору в управлінській практиці, аналізу його впливів на ефективність розв'язування питань. Як правило, аналізують лише деякі аспекти, що стосуються загальних характеристик цього явища. Так, до гумору як до способу комунікації підходять Т. Чубарян, О. Третьякова, М. Желтухіна; анекдотів і циток як інформаційних дій торкається Г. Почепцов; Ю. Зворикін згадує сатиру серед прийомів пропаганди; активно обговорюється вплив гумору на поведінку людини в теорії реклами, де констатують, що реклама – двигун торгівлі, а анекдот – двигун реклами. Представляють інтерес філологічні дослідження структури вербального гумору П. Бородіна, Н. Кондратенко, О. Курганова, М. Кулініч, В. Раскіна.

➔ Формат пропонованого дослідження унеможлиблює охоплення всього проблемного поля феномену гумору та його ролі в регуляції соціальних процесів, адже комплексна природа цього явища зумовлює його полівимірний аналіз. Так, з філософського кута зору гумор вивчають як світоглядне явище та як естетичну категорію, як соціальний феномен і як характеристику культури. Лінгвісти займаються семантикою, структурою й прагматикою вербального гумору. У межах психологічного підходу почуття гумору розглядають як поведінковий патерн (схильність до позитивного сприйняття), здатність запам'ятовувати жарти, розповідати їх, створювати, розуміти, рису характеру (звичайна веселість), естетичну реакцію (висміювання певних речей і ситуацій), ставлення (позитивне ставлення до гумору або негативне), стратегію подолання труднощів (вміння сприймати негаразди через призму гумору) [8] тощо. Спробуємо лише окреслити ресурсний потенціал гумору як технології (засобу) оптимізації управлінського комунікативного середовища, звернувшись саме до його антропоцентричної природи, що й забезпечує технологічну дієвість гумору. Для цього звужуємо межі дослідження гумору до двох площин: 1) природна (когнітивна й соціальна) потреба позитивних емоцій; 2) використання гумору для соціальної комунікації та впливу. Отже, дослідити впливову доміанту гумору як комунікативного ресурсу управліня – мета нашої наукової праці, наблизить до якої розв'язання таких завдань:

- визначити терміносистему дослідження, розмежувавши поняття сміх, комічне, гумор;

© Бронікова С.А., 2010.